

ADAŠEVIĆEV KRFSKI ZABAVNIK

(Borivoje Adašević: *Krf, Stubovi kulture, Beograd, 2011*)

Mnoštvo Srba otisnuće se i ove godine put grčkih letovališta da bi se odmorili i nauživali sunčanih plaža, toploga mora, i koliko-toliko pomogli posrnulu ekonomiju prijateljske nam zemlje. Možda bi se, uz sočni suvlaki i hladno pivo u senci suncobrana, latili i nekog zanimljivog štiva i pružili užitek svojoj duši u preplanulom telu. Oni koji se prihvate romana *Krf* Borivoja Adaševića zaronice u svojevrstan istorijski itinerer iz vizure atipičnog savremenog turista, s jakim i živim osećajem prisustva prošlosti na prelepom grčkom ostrvu. Pripovedačev ugao posmatranja i upijanja krfskog predela i znamenitosti donekle se razlikuje od utisaka i interesovanja njegovih saputnica, voljene mlade žene Lene i nje-ne mlađe sestre Nune, a naglašeno je suprotstavljen gomili, kako rulji stranaca koji sakupljaju suvenire i pristupaju gradu kao pukoj destinaciji, tako i sopstvenim sunarodnicima koji zapadaju u najprimitivnije dimenzije kulturno-istorijskog turizma.

Krf preispituje uvek aktuelne teme, posebno provokativne u ključaljoj atmosferi političkih strasti na našim prostorima. Patriotizam poprima u romanu nekoliko različitih oblića, obuhvatajući skalnu od naivnog ponosa na domovinu i narod mlade Nune, preko uspomena na herojske istorijske vrhunce, do izopačenog licemerja i prostačkog banalizovanja tog osećanja, i gorkog patriotizma razočaranog idealiste i iskrenog rodoljuba oličenog u pripovedaču. S tim u vezi jesu i motivi ponosa, odnosno stida prema sopstvenom narodu, poreklu i istoriji kao suprotni polovi procesa devalvacije vrednosnog sistema i morala nacije od junačkog Velikog rata do sramnog bratoubilačkog s kraja prošlog. Dotiče se autor i naših balkanskih naravi, prijateljstva među narodima, gostoljubivosti i dokoličarenja, neobjašnjive naklonosti domaćina, ali i primitivizma u koji smo se kolektivno počeli survavati retrogradno se vraćajući u divljaštvo (ratni užasi, proždrljivost, pohlepa, kriminal, droga) nakon etičke kulminacije u podvižničkom stradanju u Prvom svetskom ratu. To opšte opadanje narator tumači i kao zastranjivanje s puta pravde i iskrene vere (u koju polaže potajne nade za spas), gubljenje vrlne i ljudskosti i opominje drastičnim primerima i plemenitim uzorima. U istom tonu ispisuje Adašević apoteozu porodici, najosnovnijoj i neraskidivoj zajednici, u čije se drago i sigurno okrilje vraća pripovedač, nalazeći tu utehu, radost i podstrek, iako vedra sećanja natrunjuju i opori trenuci. Porodična istorija neotresivo je breme i kôd koji određuje životni put pojedinca. U tim intimističkim pasažima Adašević je najpitkiji, najtopliji. Satrepet prisnosti kroz porodične povesti prenosi se i na predstavljanje drugih sudbina dalekih u vremenu, ali bliskih po senzibilitetu, što učvršćuje fragmentarnu kompoziciju romana koju na okupu drže tanušne niti ličnih asocijacija naratora.

Dok vremenski raspon romana seže od antičkog doba do savremenosti (do trenutka nastanka romana od kojeg i počinje pripovedanje u knjizi), prateći meandriranje ličnih,

istorijskih i literarnih asocijacija i meditacija pripovedača, glavna spona i čvrsto mesto oslonca svih povесnih i misaonih struktura jeste Krf, grad i ostrvo, doživljaj i simbol, turistička atrakcija i luka spasa čijim je imenom Adašević krunisao svoje delo. Autor slikovito predstavlja atmosferu krfske luke koju zaposedaju šaroliki turisti, a kako vreme bude odmicalo, narator i njegove pratilje postajuće sve prisniji s gradom, očarani njegovim krovovima, zažagorenim ulicama i veličanstvenim pejzažima u intarziji neba, mora i zelenila, koje obliva čarolija sunčevog bleska. Gotovo utopijska vizija Krfa kao rajskog mesta, bezbrižnog pribežišta, priziva sliku željenog utočišta, Ostva spasa za srpsku vojsku 1916. godine, za napaćene stradalnike koji su se posle povlačenja preko Albanije iskrcali na istom mestu gde u naše vreme hrle zajapureni turisti željni opuštanja od svakodnevnih mirnodopskih obaveza, s fotoaparatom gladnim znamenitosti i lepim panorama. Slike grada negdašnjeg i današnjeg niti su koje spajaju umnogome suprotstavljene aktere i sudbine, moralne kodove i emocionalne sklopove.

Kolažnom tehnikom, u maniru Danila Kiša, autor inkorporira u narativno-asocijativni tok romana izobilnu i raznoliku dokumentarnu građu, koju je predano prikupljao i pomno proučavao. Pripovedač, koji se uslovno može izjednačiti s piscem (identifikacija se nagoveštava u tekstu), posvećen je do blage opsednutosti sudbinom srpskog naroda i vojske u Prvom svetskom ratu, posebno krfskim periodom, te postepeno upija u sebe i prisvaja ta svedočanstva, beleške, slike i uspomene kao svoje sopstveno (o)sećanje i vanvremeni doživljaj Velikog rata. Lepeza svedočanstava sabrala je ratne fotografije, prepisku, biografske činjenice i skice znamenitih žena srpske istorije i kulture, kao i neznanih i naoko neznatnih ljudi jednako impresivnih sudbina, detinja sećanja na prelomne istorijske trenutke, te jedno obimno opominjuće memoarsko izlaganje, a svako od njih pokreće bujice asocijacija i razmišljanja pripovedača. Taj široki spektar proteže se od prilika i ličnosti s početka rata, od Sarajevskog atentata, kroz čitavu golgotu vojske i naroda, do oslobođenja, ujedinjenja Jugoslavije i potonjih događaja (ubistvo kralja Aleksandra u Marseju), sve do današnjih potomaka ogrezlih u greh i drugačiju patnju, koncentrisanih u doživljaju i razmišljanjima pripovedača u okruženju zasićenom istorijskom patinom. Pripovedač svojevoljno prihvata sudbinom ili sticajem okolnosti dodeljenu mu ulogu posrednika između znamenitog perioda nacionalne istorije prema kojem oseća iskrenu sućut i ogromno divljenje i sopstvenog vremena i naraštaja koji je zastranio u još strahotnije krajnosti (od odnarođavanja do ultranacionalizma), zbog čega i sam oseća stid i deo tereta odgovornosti.

Pisac insistira na naglašenoj vizuelnoj percepciji naratora, pomnog posmatrača, nižući upečatljive slike poput razglednica sa letovanja ili rečitih ratnih fotografija, a unosi i elemente filmske tehnike – nacrt knjige snimanja. Jedna od junakinja opsednuta je fotografisanjem, pa i sećanja se pripovedaču vraćaju u obličju slikovitih utisaka. Prijatni prizori i ugodno okruženje smenjuju se sa brutalnim sekvencama unakaženog psa u neurednom kampu, nostalgичne reminiscencije na detinjstvo i porodicu suočavaju se sa ratnim kadrovima. Slušni utisci, iako manje zastupljeni, nose specifično breme značenja i sugestija. Kroz roman nas vodi „glas“ naratora, povremeno se preplićući s glasovima drugih likova, ponekad potpuno ustupajući reč drugim govornicima, izlagačima sopstvenih sudbina (obraćanje Ane Hanos delegatima konferencije), a tu je i dramski dijalog u filmskom umetku. Adašević živo dočarava i žamor luke, veselu melodiju vergla, upliće glasan smeh, raz-

dragane uzvike oduševljenja, panično dozivanje pomoći i intimni šapat, diskretno nijansirajući atmosferu asocijacijama na klasične kompozicije. Ipak, auditivni doživljaj ostaje u senci vizuelnog, koji ga dominantno potiskuje, što proizvodi naročite efekte. Tako se pred čitaoca prostire mozaik gargantuovske hajke svetine na hranu, detaljno predočen u usko-mešanosti i masovnosti, ali uši kazivača kao da su voskom zapečaćene, pa i parole isključivo iščitava sa transparenata, trudeći se poput Odiseja da, iako s mukom, ostane izvan tog divljačkog iskušenja čovekove proždrljive prirode.

Iako ispriповedan iz ugla muškarca zaokupljenog mislima o ratnoj tematici, roman *Krf* razvija mnoštvo ženskih priča i portretiše žene u različitim periodima srpske istorije. Opčinjen putenom lepotom i duhovnom intrigantnošću svojih saputnica, junak iskreno divljenje oseća i prema nevoljama, mukama i podvizima kulturnih i moralnih divova u ženskom obličju. U tom svetlom kolu splešće se sudbine darovite slikarke i ratne bolničarke Nadežde Petrović, Drage Ljočić, vrhunske lekarke kojoj je uskogrudo muško društvo dugo osporavalo znanja i sposobnosti i prečilo joj put, smele i odane drugarice sarajevskih zaverenika Marice Pečenice, i mnogih neimenovanih majki, sestara i žena vojnika, i samih ratnica i stradalnica, zlostavljanih, ponižavanih, ali neusahle ljubavi, snage i ponosa, kroz muke i zasluge posvećenih. Njihove priče uspostavljaju ravnotežu u odnosu na kolektivnu sudbinu muške populacije najdirektnije pogođene ratom, koju pripovedač predstavlja „slučajnim uzorkom“, detaljima iz životopisa istaknutih pojedinaca i prema upečatljivim figurama njegovih predaka.

Pored ličnih utisaka i porodičnih uspomena pripovedača, uz neskrivene plemenite namere da utiče na istorijsko osveščivanje zabludelog naciona (i sam prolazeći taj put), i moralno-filozofsko poslanje na koje se odvažila ova knjiga, njihovo jezičko uobličjenje ima podjednako bitan udeo i naročit tretman kod Adaševića. Jezik i stil ravnopravni su s junacima i na momente pretežniji od događaja. Oni su kost i meso romana *Krf*, kao uostalom i drugih proza mladog autora, i on ih vešto i znalački vodi, sipa, niže i prostire pred čitaoca svoju tvorinu sa puno ljubavi, vere i ponosa na svoj dar, trud i uspeh. Svaka rečenica klešana je i brušena da zadrži pažnju na poetskoj funkciji jezika, ne ugrožavajući suštinu misli, no potcrtavajući je, što možda izraz čini manje spontanim, ali svakako promišljenijim i artistički doteranim.

Osnovnu idejnu relaciju između Velikog rata i klupka značenja koja mu junak pridaje te skorije prošlosti i savremenih prilika, sasvim drugačije osenčenih, pisac naglašava na stilskom planu čestim poređenjima i metaforama iz domena ratovanja i vojne retorike. Putnici koji pristižu na *Krf* liče na mirnodopsku vojsku u službi turizma, njihovo iskrcavanje podseća na okupaciju, naoružani su fotoaparatima, razvrstavaju se u grupe kao u odrede, jurišaju na svoja odredišta u autobusima-oklopnim kolima, a kampovi su novo obličje vojničkih logora. Interesantan je postupak korišćenja motiva istog značenjskog kruga (koraćanje, noge, stopala, cipele, obućar) u različitim izražajnim vidovima, gde srodne reči postaju vezivo čitavog poglavlja, osnova za razvijanje alegorijskih slika i simboličkih konotacija. Odbačena porodična obuća koju dečak naziva ovaploćuje predstavu o praćenju stopa predaka; porodično stablo prenosi, kao prokletstvo, loše zdravlje i nezgode koje pogađaju noge naratorove muške loze (gangrena, dedin štap, očeve prebijene noge i hod njegovog stalnog povratka). Prateći taj motivski niz, pripovedač prepliće parabolu o vol-

šebnom spasenju obučara od smrti (zaslugom očeve beznadežne ljubavi) sa kolektivnim kodom naroda koji je nemirna istorija naučila da ceni zdravlje udova novorođenčadi, budućih vojnika, i sećanjem na prizore iskrcavanja bosonogih Srba na Krf posle povlačenja preko Albanije.

Piktoralnim jezikom pisac evocira jednako upečatljivo i dirljivo drastične scene brutalnosti rata i izopačenoga mira, ali i nežno treperave odbleske porodične sreće, detinjih radosti, nada i upitanosti. Uverljivo i neusiljeno dočarava gorčinu ljudskih sudbina i neobjašnjive mistične uplive snolike onostranosti, posebno uspešno u segmentu o dvogubom Leninom doživljaju prisustva umrle sestre, što je istovremeno plaši i bodri. Momente patosa Adašević uravnotežuje humorom i ironijom, jednako otrežnjujućim kao i refleksije u eksplicitnom filozofsko-etičkom diskursu. Adašević kritiku savremenog načina života, kog se grozi ali kojem je teško uteći, iskazuje gromko i nedvosmisleno, dodatno je naglašavajući i stilskom bravurom. U nekoliko navrata u tekstu do maksimuma koristi ekspresivne efekte nedoglednih ponavljanja (u duhu rableovskog i vinaverovskog), koja svojim obimom dovode čitaoca do granice prezasićenja, žigošuci ispraznost i plastificiranu bezličnost današnjice ogrezle u katalogizovanje i gomilanje, u kancerogenu akumulaciju nepotrebnog tkiva.

Čovek koji, prema rečima svog alter ega u romanu, *od umetnosti ništa ne traži, već u njoj diše*, Adašević nadu i spas od ambisa u koji se otuđeni i odljuđeni zaputismo, od vremena u kojem je *dobrota postala razlog podsmehu* sluti upravo u umetnosti, u lepoti i ljubavi, suštinskim duhovnim vrednostima koje su utuljene, ali ne i potpuno zgasle. Može li se „obolela zemlja izlečiti emocijama koje budi muzika“? Može li jedno pismo puno majčinske ljubavi spasiti svet? Ili povest jedne starice preokrenuti mržnju u naklonost moćnika prema jednom grešnom malom balkanskom narodu? Hoće li nas iskreni roman, ispisan filigranskim jezikom dirljive opomene čovekoljupca izbaviti od moralnog i duhovnog utapanja i dovesti do kakvog spasonosnog ostrva gde ćemo ljudskost svoju oporaviti i razgoreti ljubav prema bližnjima, setiti se oprosta i ponovo biti dostojni ponosna? Mislite o tome bilo da ostajete ovdje ili se brčkate tamo daleko, gde cveta limun žut...